

Meta Kušar

Slovani in Evropa

Slovani smo zamorci Evrope. Še preden smo na Jalti "fasali" usodo eksperimentalnega komunističnega režima, smo bili manjvredni. Že dolgo živimo občutek, ki so ga zamorci dobro poznali: vedno izgubljaš, pa veš, da bi lahko zmagal. Po jaltskem podpisu so nas v svetovnem poskusnem laboratoriju začeli sistematično okuževati z bacilom kolektivismu, koncentriranega materializma in z ateizmom, ki ni predvideval samo abstinence od "opija za množice", ampak je dejansko želel človeku "amputirati" dušo in vse, kar se nanjo navezuje. Tudi spomin na že doseženo, na tisto, po čemer se človek zgleduje. Bacil je napadal vse, kar je povezano z razvojem enkratnega posameznika. Nekako perverzno je bil komunizem prakticiranje totalno uporabnega "razsvetljenstva", predvsem pa je bil antropološka katastrofa. Pesništvo kot individualna čustvena vzgoja ni bilo zaželeno, in individualne misli so lahko vsak čas postale kazenski delikt. Zasebna iniciativa je bila smrtno nevarna. Posledice kolektivismu so bile dokaj smrtonosne, kakor so pri človeku vedno, kadar mu prepovejo graditi posamično identiteto.

Kompleksi komunizma se niso navijali samo okoli Slovanov, ki so jim usmerjali šolstvo, roke, noge, glave in jim trli srca, ampak so pljuskali tudi na kapitalistični zahod. Kljub temu da je smel, celo moral biti idejno diferenciran, ni imel pravega zdravila za strah pred to infantilno ideologijo. Nemci, Avstrijci, Italijani so gledali na temna obmejna mesta. Vsak pameten človek je vedel, da je ideja "raja na zemlji" skrajno otročja, milijoni in milijoni Slovanov pa so desetletja kazali različne odtenke obvladovane groze. Komunizem je s svojo sužnjelastniško mentaliteto diktiral najprimitivnejšo psihologijo, s čimer je zniževal raven človeškosti tudi kapitalističnemu Zahodu, ki pa je vse stavil na izkoriščanje individuuma. Zahodnjaki v nas niso mogli razločno opazovati svojih napak, tistih, ki jih sebi

niso priznavali. Kadar ima človek zdravega nasprotnika, ki mu omogoča še kaj drugega, kakor napihovati lastno večvrednost, lahko ob njem raste. Med njima mora obstajati vsaj majhen mostiček pričakovanj, čeprav so iluzija, po katerem tečeta ljubezen in sovraštvo. Brez pozitivnih pričakovanj ne moremo ničesar popravljati in povzdigovati. Med Slovani in Evropo pa ni bilo mostička, bil je zid. Temelj je bil postavljen že zdavnaj, komunizem je objekt samo nadzidal in napel bodečo žico.

V enaki meri kakor je Zahod trepetal pred infekcijo komunizma, je komunizem sovražil individualno svobodo "razrednega gospostva buržoazije", kar je pomenilo, da je dejansko zatrl še zadnje sledi meščanske demokracije tudi tam, kjer jo je slovanskim narodom pred drugo svetovno vojno le uspelo nekako pridelati. Na Slovenskem še danes nekateri sovražijo besedo meščanstvo. Morda zaradi pietete do prejšnjega režima, ali pa zato, ker so nekoč kmetom in delavcem meščane in plemiče ponujali kot zamero. Številnim je beseda meščanstvo prav odurna, večina pa jo čuti kot odvečni arhaizem, zaradi česar jo povsem neustrezno zamenjujejo z urbanostjo. Ali pa kar z liberalizmom. Kakšne kulturne vrednote izhajajo iz urbanega in kakšne so rasle iz meščanskega, pa bo z vsakim dnem bolj vidno. Francoska beseda *bourgeois* izhaja iz *bourg, trg, mesto*. Liberalizem je samo ena od številnih značilnosti meščanstva (Damjan J. Ovsec: *O meščanstvu kot zgodovinskem, etnološkem in posebej psihološkem pojmu, interdisciplinarna interpretacija*, in Damjan J. Ovsec: *Segmenti meščanske identitete*), pri čemer je potrebno poudariti, da so med meščanskim liberalizmom in današnjim slovenskim liberalizmom oceanske razdalje. Kako in koliko se v urbanost vraščajo lumpenproletarski psihološki modeli, pa je evropska in slovanska tema prihodnosti. Če bi šlo samo za zamenjevanje dela s celoto, potem se slovenski liberalizem v evropski integraciji ne bi pokazal za izdajalskega. Toda dejansko gre za "liberalizem", ki je le posel stoletja in ga bo prav kmalu konec, potem pa bomo na lastni koži občutili, da nam manjka diferencirani individuuum, ki ga je zahodni Evropi predvsem omogočil način življenja, ki mu rečemo meščanstvo. Spoznali bomo, da naša zavest in naš jaz nista okrepljena z osrednjo in najpomembnejšo evropsko lastnostjo: z individuacijo – iz česar izhaja vse od dane besede do etike, spoštovanja prava itd.

Ne bi bilo odveč, če bi zdaj, ko smo ob slovenski zastavi izobesili tudi modro z zlatimi zvezdami, obnovili najosnovnejše znanje o zgodovini Evrope, če ne drugače s kratko, a dobro pravkar izdano knjigo *Evropa, naša preteklost in sedanost* (Mladinska knjiga). Že nekje na polovici knjige, zadnja je Velika Britanija s Severno Irsko, že tam pri Nemčiji nam bo jasno, zakaj so Slovani morali ostati v predsobi zgodovine. V politični salon nas niso spustili, ker nas je bilo preveč in ker smo bili prepotrebni zid, ki je varoval bujne poganjke zahodne civilizacije. Nagonsko se kvantiteto bolj spoštuje kakor kvaliteto. Tudi bolj se je bojimo. Slovani smo velika masa nepredvidljive libidonozne impulzivnosti, vsak od nas ima veliko arhaično slovansko dušo, zato bi bili

moteči, celo zopni "partnerji" trem že uglajenim: Francozom, Angležem in Nemcem, ki so sami s seboj imeli dovolj dela, da so se izpeljali iz poganstva v krščanstvo, iz fevdalizma v racionalizem in v meščanstvo, da so se uresničili do tiste mere, ko so začeli poskušati sprejemati kristomorfni arhetip oziroma duhovno usodo svoje evropske narave. *Začeli poskušati* je treba debelo podčrtati, kajti konvencionalna civiliziranost je eno, kulturni človek drugo. Posledice golega uživanja običajnih prednosti in ugodnosti zahodne civilizacije niso zadoščale, da bi se zahodni Evropejci dvignili k pravemu umskemu življenju in k višjemu znanju, kakor ga ima filister. "Filister je dejansko moderni civilizirani barbar" (Šri Aurobindo: *Človeški cikelus*).

Del odrešitve je v tem, da je človekovo duševno življenje samoreglativno, kakor veselje, saj drugače ne bi z vseh strani ugotavljali, da je človek mikrokozmos, model veselja, kakor piše Blake v svoji *Slutnji nedolžnosti* ("V Zrnu peska videti cel Svet / in Nebo v Roži na poljani, / Večni čas imeti v hip ujet / In Neskončnost obdržati v dlani."). Evropska zgodovina je zaradi krščanstva zgodovina poskusa realizacije Sebstva. Antična filozofija nam je res pripravila idejno široko in demokratično mediteransko pot, ne smemo pa pozabiti, da grške demokracije ni motilo, da je imela okoli sebe več kot polovico sužnjev. Rimsko cesarstvo je pot pravno oblikovalo in izravnalo do te mere, da je po njej lahko iz najbolj revnih četrti v cesarsko palačo zapihalo krščanstvo, ki nam je odkrilo vzore in zahteve, s katerimi se da priti do človeškega psihičnega središča. Kristomorfni arhetip nam omogoča doživljanje preizkušenj duševnega življenja in ne odstopa prostora ponarejenim idealom, ki kar naprej poskušajo prevzeti njegovo mesto.

Nobenega naroda ni, nobenega ljudstva, ki bi ne imelo svojega dostopa do notranjega junaka, ki ga naravni ljudje, živeči v gozdovih labradorskega polotoka (upam, da še živijo), ki nimajo nobenih kolektivnih verskih obredov, imenujejo "moj prijatelj" ali "veliki človek". Kakor mi za našo vest, tako tudi oni za svoj glas vedo, da ga laži in nepoštenost spodijo in utišajo, medtem ko ga velikodušnost in ljubezen okrepijo. Pravilo je preprosto: ponarejenim idealom duševno središče ne odpre vrat. Ne zato, ker ne bi hotelo, ampak ker tehnično ni mogoče. Ponarejeni ideali ne funkcionirajo, ker so kakor ponarejena zdravila, ki ne zdravijo. To dokazujejo coprniki in coprnice evropske zgodovine, ki so ponujali vse mogoče "ideale", vsi pa so se na koncu izkazali za napako in stranpot; v glavnem so sebičnost ponujali za altruizem, interes za ljubezen in ambicioznost za vsebino. Žrtve za darovanje pa so lovili po vseh vogalih; oltarjev niso škropili samo z živalsko krvjo, ampak tudi s človeško, samo zato, ker niso znali brzdati velike in usodne bolezni herojev: ponosa, oziroma moči. Prav gotovo je herojeva smrt edina zdravilna tableta za ponos.

Še preden je rimsko cesarstvo propadlo, se je pojavil heroj, ki ni podlegel moči. Napodil je skušnjavca, ko je hotel dokazati o tem, da je resnični arhetipični junak, da je prerokovani Božji sin. Kamna ni spremenil v kruh, čeprav bi to zmož, tudi ni skočil s stolpa, čeprav je bilo pisano, da ga bodo angeli na rokah

nosili, ni se polastil zemeljskega kraljestva in ni molil zemeljske minljivosti (Mt 4,3-11), ampak je rekel: "Poberi se, satan".

Zaradi svoje visoke zavesti je uresničil večno stari model žrtvovanja, ki ga stoletja starejši, tisočletja starejši mojstri vedantske Indije tudi poimenujejo Kristusova zavest ali *samadhi*, razsvetljenje. Krščanstvo nam daje primer najvišje razvitega heroja, ki ni zlorabil moči, kakor so jo zlorabljali različni tipi herojev do krščanstva in po njem in kar počno v procesu duhovnega odraščanja vsak dan številni večji in manjši svetovni politični junaki. Raznovrstni junaki so naseljeni tudi po pravljičah sveta, psihologija in literatura jih najdevata v življenju vseh ljudi. "Bitka za odrešitev" se danes bije v vedno novem in intenzivnem konfliktu s senco, z našimi napakami, ki jih gledamo predvsem na drugih.

Najnižji tip heroja je značilen za nekultiviranega človeka, ki je še krepko v oblasti nezavednih sil, z majhno in ozko zavestjo. Je infantilni, materialni tip, ki mu gredo od rok predvsem lumparije. Še več! Potrebe zadovoljuje na okrutni, cinični način in nima pojma o milosti. Spominja na majhnega otroka, ki se mu zavest šele razvija, zato ima največ energije za neumnosti, s katerimi se potrjuje. To pomeni, da svoj majhni jaz lažje krepki s prepovedanim kakor z dovoljenim. Njegova čustva so okorna, blizu sentimentalnemu egoizmu.

Tudi drugi tip je še precej "živalski". To je junak, ki prinaša civilizacijske iznajdbe, je kulturni sanjač in zanesenjaki, nekoliko socializiran, kolikor je gorečnejš sploh lahko socializiran. Njegova zavest izraža željo učiti se. Vseeno je, ali imamo v mislih ameriškega Indijanca, ki je verjel, da je plemenom obred zdravljenja podaril Zajec, ali grškega vrtnarja, ki je vedel, da si je Prometej drznil narediti lumparijo zato, da bi ljudem dal ogenj. Prepovedano dejanje je dejansko bilo kulturno zanesenjaštvo. K temu tipu spada marsikdo, ki ga poznamo, tisti, ki mu je uspelo predelati otročje in nagonske vzgibe, ko je adolescentne potegavščine pri štiridesetih le podredil osnovni disciplini.

Naslednja stopnja herojskega vztrajanja v razvoju zavesti je povezana s tekmovanjem in bojem. Gre za zvitega in nadčloveško močnega junaka, ki mu je uspelo pridobiti bogove za svoje zaščitnike, zato se je naučil tudi nekaterih magijskih spretnosti, s katerimi je nadnaravne sile obrnil sebi v prid. Tudi tega junaka poznamo iz pravljič, eden od njih je naš Peter Klepec. V pravljičah gre največkrat za najmlajšega brata, iz katerega drugi norce brijejo, vendar na koncu dobi očetovo kraljestvo in princeso za ženo. Nista ga premagala ponos in ošabnost, zato ne sega po moči duševnega sveta. Ponižen je do zgornjih in spodnjih bogov, ki mu prav zato pustijo uživati zemeljsko srečo do konca dni. Sodobni junaki tega tipa so na primer raziskovalci, ki jih vodi resnična želja po odkrivanju resnice, ne pa pohlep po ugledu, slavi in denarju.

Morda nas Slovane čaka prav tak razvoj, vendar bo zaradi nove globalne usode povezan z nevarnostjo, po kateri superiorni Zahodnjaki že bredejo, saj utelešajo naslednji tip heroja, tistega, ki si bo moral odgovoriti na zelo težko vprašanje: Kako dolgo smo lahko uspešni, da nas ne bo pogubila nečimrnost, da nas zaradi prevzetnosti ne bodo pokončale sile iracionalnega sveta?

Nietzsche ni zdržal napetosti, ki nastane ob združitvi narave in duha, kakor sta jo pred njim Goethe in Paracelsus. Njegova posoda zavesti je počila in skozi razpoko je vdiral davnina, zato se je filozof ob koncu svojega življenja pod nekaterimi svojimi pismi podpisoval Dioniz, pod drugimi pa Križani. Njegova neokusna sovražnost do krščanskega arhetipa mu ni preprečila, da ne bi z delom sebe vedel, kako je Kristus najvišja stopnja junaka. Jezus je uresničil Sebstvo zato, ker ni razkazoval vsemogočnosti sebi v prid, ni stavil na tisto moč, ki jo je filozof postavil na piedestal, da je kot ponarejeni ideal zavladata in pahnila v pogin marsikaterega sodobnega junaka.

Pišejo, kako je Kristus trepetal in prosil Očeta, da bi šel grenki kelih mimo njega, ko je molil sredi vrta Getsemani, kjer so infantilni apostoli pospali okoli njega, ne vedoč, da gre zares (Mt 26, 36 in Mr 14, 32 ter Lk 22, 39). Rekel jim je: "Vstanite, pojdimo! Tisti, ki me izdaja, se je približal."

Kako so to slišali, če so spali? Takrat se jim niti sanjalo ni, za kakšno vesoljno dramo gre, še manj pa, da čaka tudi njih. Kasneje bodo razumeli, ko bodo živeli Kristusov vzor in njegovo usodo. Še prej se bodo razbežali in naredili nekaj razumljivih človeških neumnosti. Šele ko bo prazen Kristusov grob postal upanje, ko bo Njegova smrt z vstajenjem postala upanje, s tem vstajenjem od mrtvih, kar koli že to pomeni, bo to vstajenje, ki je tako zelo nemogoče, da je verjetno, postalo kristomorfni arhetip in stopilo v človeško zgodovino. Dobili bomo obnovljen vzor.

V vseh obdobjih človeške zgodovine je bilo težko spoznati božje sinove, bogove, ki so stopali na zemljo, indijsko *avatarje*, da bi bili živi vzor za najvišje znanje in izgubljene vrline. Krišna je bil tudi eden od njih, njegova navodila so zbrana v *Bhagavat-giti*. Nobene kulturne potrebe ni, da bi kritizirali Cerkev, ki je kakor vsaka institucija podvržena svojim slabostim in prednostim, saj so njeni voditelji ob vodstvu Svetega Duha na enaki poti realizacije kristomorfnega Sebstva kakor smo vsi, ki svojemu vodstvu mnogokrat rečemo inspiracija. Sveti ljudje vseh časov in vseh ver vedno iščejo dobro in se ne zapletajo v slabo, predvsem pa vedo, da dobro in slabo nista v človeškem bitju, temveč v načinu uporabe uma.

Zastava je plapolanje duha neke dežele. Zastava je *weltanschauung* na drogu, ki je zapičen na ozemlju, kjer se uresničuje. Alkimistična barvna hierarhija, ki jo uporabljamo pri državnih simbolih, grbih in zastavah, je bolj zavezujoča, kakor se zdi na prvi pogled. Slovenci smo imeli v socialistični Jugoslaviji nad sabo rdečo zvezdo, kakor številni drugi narodi, ne samo slovanski, ki so bili povezani s komunistično-socialističnim eksperimentom. V ta laboratorij je padlo tudi kar nekaj Neslovanov, kakor je zemljepis nanesel, kar pa za internacionalistične "rdeče" načrte ni bilo moteče. Rdeča barva je v človeški kulturi pomenila telesno, revolucionarno, ognjeno in krvavo usodo. Rdeča izziva in vznemirja, kakor Mars. Arhaična psihologija je z njo označevala človeka iz zemlje. Pa ne samo alkimija Evrope, enak jezik govorijo tudi kitajski in islamski alkimisti, kajti globine so univerzalne in nesmrtni, zato so mistiki

edino resnično bratstvo na tem planetu. Cesarica pri tarotu, enako pa tudi Devica Marija z gesto Pravičnosti zagrinjata rdečo barvo pod modrim plaščem. Kajti rdeče mora biti nadzorovano, kultivirano, sicer strastne, ekspanzivne težnje ne bodo odganjale samo teme in zla, za kar se rdeča barva tudi uporablja, ampak nas bodo vlekli v nenehno nevarnost, da bo namesto osvoboditve prevladalo zatiranje. "Komunistični heroj", ki je bil brez dvoma rojen za osvobajanje, se je v imenu moči in snovi hitro obrnil in začel sam zatirati.

Modra barva je najbolj nesnovna, je pot neskončnosti, kjer se resnično spremeni v namišljeno ali v nadresnično. V. Kandinsky je opazoval "gibanje modrega kot nekaj, kar vleče človeka v neskončnost in zbuja v njem željo po čistosti in žejo po nadnaravnem". Potrebno je še dodati, da je modro, azurno, ženska vrednota, zlato pa moška. Zlato je od nekdaj pri vseh ljudstvih božje meso, torej spoznanje in cilj takih ali drugačnih alkimij. Ali, kakor so trdili stari: vse vulgarne kovine si želijo postati zlato, kakor hočejo biti vsa zrna pšenica in vse živali človek. To je formula alkimističnega procesa, ki je dokončevanje, pospešene transmutacije, nikakor pa ni stvarjenje. Duševno ali nezavedno je po pravilu ambivalentno. Tiste, ki še vedno dvomijo o obstoju nezavednega, opozarjam, da se z zlatom v marsikaterem ljudskem izročilu povezujejo iztrebki, enako tudi v sanjah in v umetnosti, kar priča znana pesem *Kons. 5* Srečka Kosovele:

Gnoj je zlato
 In zlato je gnoj.
 Oboje = 0
 0 = neskončno
 neskončno = 0
 A B <
 1, 2, 3.
 Kdor nima duše,
 Ne potrebuje zlata,
 Kdor ima dušo,
 Ne potrebuje gnoja.
 I, A.

Zlato ni absoluten zaklad. Kadar ne pomeni alkimistične odrešitve, pomeni denar, ki pa je predvsem simbol za nečimrno in sprevrženo povzdigovanje želja. Morda se je evropska zastava ogradila od te ambivalentnosti. Krščanski arhetip ostaja najtežja "zahteva" Evropske zveze, ne glede na to, ali je v evropski ustavi omenjen ali ne. Kristomorfnost evropskega nazora simbolno izpričuje dvanajst zlatih zvezdic (Aleš Debeljak: *Evropa brez Evropejcev*) na evropski zastavi, ki jih najdemo tudi na vsaki Marijini svetinjici. Te zlate zvezde razumem kakor sodobno manifestacijo nezavednega, kakor orakeljsko gesto in napoved, da niti veliki Angleži, veliki Francozi in veliki Nemci ne bodo

mogli spati na medvedovi koži, tačas ko se bomo pridruženi Slovani učili odraščati. Ko imajo otroci težave, imajo tudi starši skrbi in so v stiski. Oživljajoče ideje Evrope, duh, ki je gnal Karla Velikega ali Napoleona, so v veliki meri zakrite, a so nenehno tu. Vsi se moramo vprašati: Kdo si lahko privoščiti kar čakati, misleč, da bo morda nekdo drug opravil tisto, kar se meni upira? Kdor ne bo razumel tega vprašanja, bo postal kolonija, čeprav je bil pred stoletji kolonizator. Ljudje velikokrat podzavestno vemo, kaj bi nam pomagalo, številni posamezniki dokaj dobro slutijo, kaj bi bilo prav, kaj bi bilo nujno storiti, pa tega ne storijo. Tudi če spadajo med velike stare Evropejce. Tudi toliko opevana zahodna zavest prevečkrat ni sposobna uresničiti pravih stališč in dejanj. "Sodobni človek ima neizrekljiv odpor do tradicionalnih mnenj in podedovanih resnic. Je nekakšen boljševik, za katerega so vsi duhovni standardi in oblike preteklosti izgubile veljavo in ki želi eksperimentirati s svetom duhovnosti, kakor so boljševiki z gospodarstvom. Soočen s tem sodobnim stališčem je vsak cerkveni sistem v nezavidljivem položaju, najsi bo katoliški, protestantski, budističen ali konfucijanski. Med temi sodobniki je kajpada mogoče najti tudi nekaj tistih destruktivnih in perverznih narav – neuravnovešenih ekscentrikov, ki nikdar in nikoli niso zadovoljni in ki se zberejo okrog vsakega novega prapora na veliko škodo teh gibanj, v upanju, da bodo "končno enkrat" našli nekaj, s čimer se bodo poceni odkupili za lastno nezadostnost. Tisti, ki jih imam v mislih, nikakor niso bolni ekscentriki, temveč največkrat izjemno sposobni, pogumni in pokončni ljudje, ki so tradicionalne resnice zavrgli iz poštenih in spodobnih razlogov. Stik z bližnjim lahko vzpostavimo le z nepristransko objektivnostjo. Gre za človeško kakovost, za globoko spoštovanje dejstev in doživetij in ljudi, ki trpijo zavoljo njih – za spoštovanje posameznikove skrivnosti" (C. G. Jung).

J. W. Goethe je v *Faustu* globoko zavzdihnil: "Gorje, v mojih prsih vsaka zase prebivata dve duši." To niso samo prsi nevrotičnega posameznika, ki je v vojni s samim seboj, to so tudi prsi Evrope, v katerih prebivata dve duši. Freudu se je zdelo, da je seksualna nevroza najbolj boleča rana, ki je razklala človeka, vendar sedaj najbolj peče politična nevroza. Z vsakim dnem, ko se je vse več ljudi zaveda, je videti, da niti ni tako nova. V nekih zgodovinskih okvirih propade, pa se spet reinkarnira kakor Feniks in zaplapola nad celino. Faust nedvomno govori o prsih Evrope, ki je v vojni sama s seboj že vse od začetka. Vse, kar blaži to gorje, pomaga k napredku. Spremenimo pa lahko samo tisto, kar smo sprejeli. Zdravljenje razklanosti je religiozni problem. Ali brez krščanske kreposti, s katero sovražnikom odpuščamo, sploh kam pridemo? Prav nikamor, pa naj govorimo o sekularizaciji noč in dan. Nevrotične ljudi neusmiljeno pesti slaba vest, zato hočejo vedeti, kako naj se pobotajo s svojo naravo. Kako naj vzljubijo sovražnika, ki ga nosijo s sabo? Kako naj imajo volka za brata? Zadevo potrjuje prastar življenjski zakon, ki govori o spremembi ene skrajnosti v drugo ali z besedami kitajske *Knjige premen*: tisto, kar je zelo jin, prehaja v svoje nasprotje, to je v jang, in tisto, kar je zelo jang, prehaja v

svoje nasprotje, to je v jin. Jung je to spremembo poimenoval enantiodromija. Prav ta sprememba omogoči združevanje bojujočih se delov osebnosti in s tem konec vojne. "Sodobni človek hoče živeti z vsemi platmi svoje narave – hoče vedeti, kaj je. Zavoljo tega zavrača zgodovino. S tradicijo hoče prelomiti, da bi lahko eksperimentiral s svojim življenjem in ugotovil, kakšno vrednost in smisel imajo stvari same po sebi, ne glede na tradicionalne opredelitve. Nekateri bi uporabili vsa sredstva, da bi soljudi obvarovali pred pustolovščinami, toda za to nimamo sredstev. Vsi stari argumenti zoper nerazumnost, iluzije in nemoralnost, nekoč tako prepričljivi, so izgubili učinkovitost. Zdaj žanjemo sadove vzgoje 19. stoletja. V tistem času je Cerkev mladim vbijala v glavo zapoved o slepi veri, medtem ko so jim univerze vcepljale goli racionalizem, rezultat tega pa je, da dvomimo tako o veri kakor o razumu. Utrujen od boja mnenj želi sodobni človek zdaj sam ugotoviti, kaj je na stvari" (C. G. Jung).

Vojskovanje v naših prsih se začne tako hitro, kakor se zbudijo agresije na občutljivih državnih mejah. Kdor se tega zaveda, ve, da religije niso nikakršen "opij za ljudstvo", ampak nujen sistem zdravljenja duševnih bolezni. Človeku pomaga samo razodeta modrost, resnična modrost, ne pa tisto, kar misli ali ne misli.

Ko sem prvič slišala trditev profesorja Naceta Šumija, da je pokrajina močnejša od etnije, sem bila vesela, da jo je izrekla avtoriteta. Čeprav je trditev resnična in globoka, so jo sprejeli le tisti, ki so jo razumeli. Slovenska identiteta je dobila svoj pečat od našega severa in našega juga, zaznamovala sta ju naša lastna vzhod in zahod. Naravna danost v Sloveniji je izjemno raznovrstna, imamo alpski svet, panonski svet, morje, kras, dinarski svet, severnoitalijansko nižavje, kar pomeni, da je tudi naša duševna struktura zelo raznovrstna. Bolj kakor številne velike države imamo možnost, da na lastni koži in v svojem telesu začutimo skrajne vertikalne in horizontalne sile, ki po pravilu zarisujejo križ, to simbolno podnebje psihične rasti in seveda simbol tistega heroja, ki se ni predal moči, zato ga smrt tudi ni umorila, ampak ga je oživila. Tu bi morali iskati vire svoje trdoživosti. Ne samo tu. Kranjci postanejo na Primorskem drugačni, Štajerci in Prekmurci na Kranjskem uresničijo tisto, česar morda doma nikoli ne bi, Dolenjci so na morju še bolj Dolenjci, in morda tudi Notranjci v Alpah postanejo še bolj sami svoji. Primorci so začarani z estetskim idealom Sredozemlja, kajti romanske narode bolj vleče k navadam, k estetiki, kakor k idejam. Srečko Kosovel je šele v Ljubljani "postal" ekspresionist, svoj Kras je prej lovil v mehko, estetsko, žametno liriko *Zlatega čolna*. Sedaj nas medijska politika zmerja s ksenofobi, ne vedoč, da so na Kranjskem dolga leta priženjenega Dolenjca imeli za tujca in obrnjeno. Tudi na Dolenjskem so imeli Prekmurko za tujko, in tako naprej. Opazovati in varovati svoje še ne pomeni, da smo agresivni do tujega. Dokler tujega ne sprejmemo kot "lastno", je tuje. Tudi Ljubljančani, ki so stoletja sprejemali tujce, so čutili dolžnost zavedati se, od kod je kdo prišel. O ksenofobiji govorijo predvsem nekdanji zagovorniki slovenske monokulture, ker ne vedo, da na psihično rast Slovencev ni učinkovala samo raznolika pokrajina, ampak tudi

zgodovina, ki smo jo doživljali do krvi in do duše zares. Celo znanstvena zgodovina slovensko zgodovino v imenu znanosti skrajšuje, ne meneč se za dejstvo, da so ljudje morali biti kar nekaj časa Slovenci, če jih je potem nekega dne Trubar nagovoril: Ljubi Slovenci. Po koncu druge svetovne vojne smo morali velik del svojega zgodovinskega spomina potlačiti: nismo se smeli identificirati ne s plemstvom ne z meščanstvom, po doktrini so bili oboji razredni sovražnik. Niti se nismo smeli identificirati z nobeno drugo obliko, ki je spontano rasla iz nas, ker je bila utilitaristična drža družbenega, socialističnega načrtovanja zaukazana. Graditi se in biti zgrajen je pomenilo samo eno. Prav to je bilo pri nas in pri vseh Slovanih tisto, kar nam je onemogočalo psihično rast. "Ustvarjalno dejavni vidik psihičnega jedra lahko začne delovati šele takrat, ko se ego očisti vseh svojih namer ali zaželenih ciljev in se hoče dokopati do globlje, temeljnejše oblike eksistence" (Marie Louise von Franz). Globlje pa se brez transcendence ne da.

Veliko pove tudi dejstvo, da na prostorih nekdanje Jugoslavije še po pol stoletja skupnega življenja in samostojnosti nismo sposobni razumeti balkanskih nasprotij severa in juga, ne uspe nam jih doumeti in se ustrezno odzivati nanje, čeprav so mnogo manjša, kakor so nasprotja med ekstrovertnim, racionalističnim zahodom Amerike in introvertiranim, iracionalnim Bližnjim vzhodom. Pri tem niti ne mislim na povprečne politike, ki vladajo na prostorih nekdanje Jugoslavije, ampak razmišljam o literatih teh novih držav, nekdanjih republik, ki naj bi s čustveno globino kazali svoje arhetipične pokrajine, ki spijo v njih samih, jih obudili in s tem klicali k obujanju teh pokrajin tudi svojim bralcem. Umetniško globino prevečkrat nadomeščajo s principi privilegijev, ki jih je uveljavljala že socialistična kulturniška politika Jugoslavije. Redki si postavljajo težka vprašanja, ki prihajajo iz človekovih globin, ki so univerzalne. Resnična mednarodnost zahteva veliko napora, mnogo več, kakor so ga pripravljani pokazati marsikateri "internacionalistični" projekti nekdanjih jugoslovanskih republik ali marsikateri evropski in svetovni simpozij. Tudi tekmovalnost je za umetniško delo uničujoča. Razkazovanje moči je tako v umetniških kakor političnih krogih preprosto, odvisno od oportunitizma. Težko je biti pogumen in odriniti hinavščino. Najtežje je biti verodostojen.

Evropa od Slovanov pričakuje individualni razvoj in iniciacijsko pokornost. Meni se zdi to prav in normalno. Če bi imeli kakovostno izobraževanje, bi bili tega bolj vajeni. Slovani bomo morali prej kakor Evropa priznati svoja sramotna poglavja, politiki najbrž v tem ne bodo dajali zgeda, ne vem pa, ali si bodo umetniki upali opogumljati občinstvo, kakor so to že počeli tisti, ki so si upali v svoji literaturi obravnavati svojo senco. Sodelovanje in ukvarjanje s senčnimi platmi lastne osebnosti nas pripelje do pravih ustvarjalnih vzgibov. Če smo resni in hočemo kaj narediti iz sebe, brez zavedanja in obžalovanja slabosti ne gre.

Evropa pričakuje, da bomo Slovenci (kakor tudi drugi Slovani) premagali regresivno hrepenenje, s katerim vztrajamo v "otročtvu", ki mu vlada kolektivna, socialistična "mati". Kolektivna mati je seveda tudi mati Cerkev, toda ob njej je Bog Oče, ki vsakega človeka kliče po imenu. Če se komu zdi, da katolicizem

ne gradi osebne odgovornosti, se moti. Ne zavedamo se, kakor se je Josif Brodski zavedal, da je katoliška vera direktni transcendentni vir demokracije.

“Konstantin ni slutil, da bo islamski protiindividualizem našel v Carigradu tako plodna tla, da bo krščanstvo 9. stoletja z največjim veseljem pobegnilo proti severu. On bi seveda ne bil rekel, da gre za beg, temveč rajši za širjenje krščanstva, o katerem je – vsaj teoretično – sanjal. In marsikdo bi mu pri tem pritrjeval: tako je, širimo se. In vendar v krščanstvu, ki so ga v Rusiji v 9. stoletju dobivali iz Carigrada, že ni bilo čisto nič skupnega z Rimom. Na svoji poti v Rusijo namreč krščanstvo ni odložilo samo toge in kipov, temveč tudi Justinijanov državljanski zakonik.”

Slovenci že imamo strnjeno individualno izročilo, toda naše šole, majhne in velike, ne “izdelujejo” več diplomatov ali doktorjev, ki bi se lahko pohvalili s poglobljenim obvladanjem dejstev. Moderna doba ni obrezala samo akademsko izobraženih ljudi, že dolgo izsušuje plodna tla z izključujočimi se usmeritvami in onemogoča celosten pogled. Ni težava samo v tem, da so ljudje specialisti, ki v glavah težko kaj zaokrožijo v sintezo, ampak je problem tudi v osebnotnem razvoju, ali kakor mi je rekel stari zagrebški profesor hematologije Erik Hauptmann: “Znate, nekada su bile ličnosti, ali danas su samo sličnosti.” Slovenci smo se v svoji kulturni misiji zelo zgledovali po germanskem svetu. Resda se nam je zažiral v teritorij, vendar so Nemci imeli manjvrednostni občutek zaradi Francozov, kakor smo tudi mi imeli svojega zaradi velikih konstituiranih narodov. Ni naključje, da so se razdrobljeni Nemci sramovali pred Francozi, ki so že davno imeli impozantno zgodovino, ob tem pa tudi kulturo in še modo. Ekstrovertirana imenitnost civilizacije je zbujala zavist tudi v starih časih. V 19. stoletju je bila akademska izobrazba v Nemčiji, kakor pri nas, deviza za vstop v visoko družbo, v istem obdobju pa so te lahko v Franciji iz nje izločili, kljub diplomam, le zato, ker so ugotovili, da imaš slab okus. Madame de Staël pravi, da so v “Franciji aristokratska oblast, bonton in eleganca prevladali nad močjo, globino, rahločutnostjo in celo nad duhom. Nemščina je jezik, ki blesti v poeziji in je zelo bogat v metafiziki, a zelo stvaren v pogovoru. Francoski jezik pa je, nasprotno, zares bogat samo v tistih jezikovnih obratih, ki izražajo najbolj pretanjena družbena razmerja. Francoščina je revna in omejena v vsem, kar zadeva domišljijo in filozofijo.”

Prešeren in Čop sta zaznala nemški romantični zanos in ker sta verjela v take vrste kompenzacijo, sta ustvarila še slovensko različico kompenzacije manjvrednostnega kompleksa. Prešeren je imel dovolj daru, da smo Slovenci s *Poezijami* dobili potrdilo svoje jezikovne evropskosti. To seveda ni bil skok iz nič na Olimp, kajti plemstvo s svojo deželno zavestjo in meščanstvo, ki se je zgledovalo po Dunaju, je naredilo prostor za Prešernovo odskočno desko. In koliko entuziastov je prišlo za Prešernom! Ljudje so življenja res posvečali skupnim ciljem, da je iz te vedno iste misli, a individualno uresničene in “zarečene”, zrasel prešernovski mit. Veliki individuumi so s svojo enkratnostjo prispevali velike stvari za slovenski kolektiv. To je tradicija.

Psihiatri in politiki zadnje čase omenjajo samomorilnost srednje Evrope in Slovencev, kakor da gre za nekaj nerazumljivega. Zemljepis je politična veda. Tam, kjer družba ne daje svobode, kjer suverenost, izvirnost, znanje niso dobrodošli, ali pa tudi tam, kjer narava ni radodarna, se človekova moč začne nabirati v njegovi notranjosti. Ko pa dušo nekega dne obsodijo na smrt, človek kmalu začuti gnus. Če se ti transcendenca oddalji po naravni poti, ni hudo, saj spet naravno lahko smukneš vanjo in jo na novo odkrivaš. Ko pa te "osvobajajo" predsodkov s cinizmom in surovo brezpravnostjo, začutiš hladno roko, ki te je uščipnila v dušo in tudi v tvoje "nacionalne" sanje. Domovina, nekdanj ljubljena, postane neskončno turobna in samo še vprašanje dogodkov je, kdaj človek hladnokrvno položi roko nase.

Naj končam s staro planetarno mislijo, ki naj bo tudi naša popotnica ob vstopu v Evropo, kako simbolično, na praznik dela. Naj bo popotnica in vodilo Slovanom: Malo dobrega uniči veliko zla. Res je tudi, da v svoji slovanski krvi čutim vsaj polovico keltskih eritrocitov.